

ANTICKÁ FILOSOFIE V OBRÁZCÍCH

Josef Petrželka & Michal Peichl
Masarykova univerzita

ANTICKÁ FILOSOFIE V OBRÁZCÍCH

Josef Petrželka & Michal Peichl
Masarykova univerzita
Brno 2018

Tato publikace vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „Perspektivy a výzvy filozofických zkoumání“ číslo MUNI/A/0991/2015 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2016.

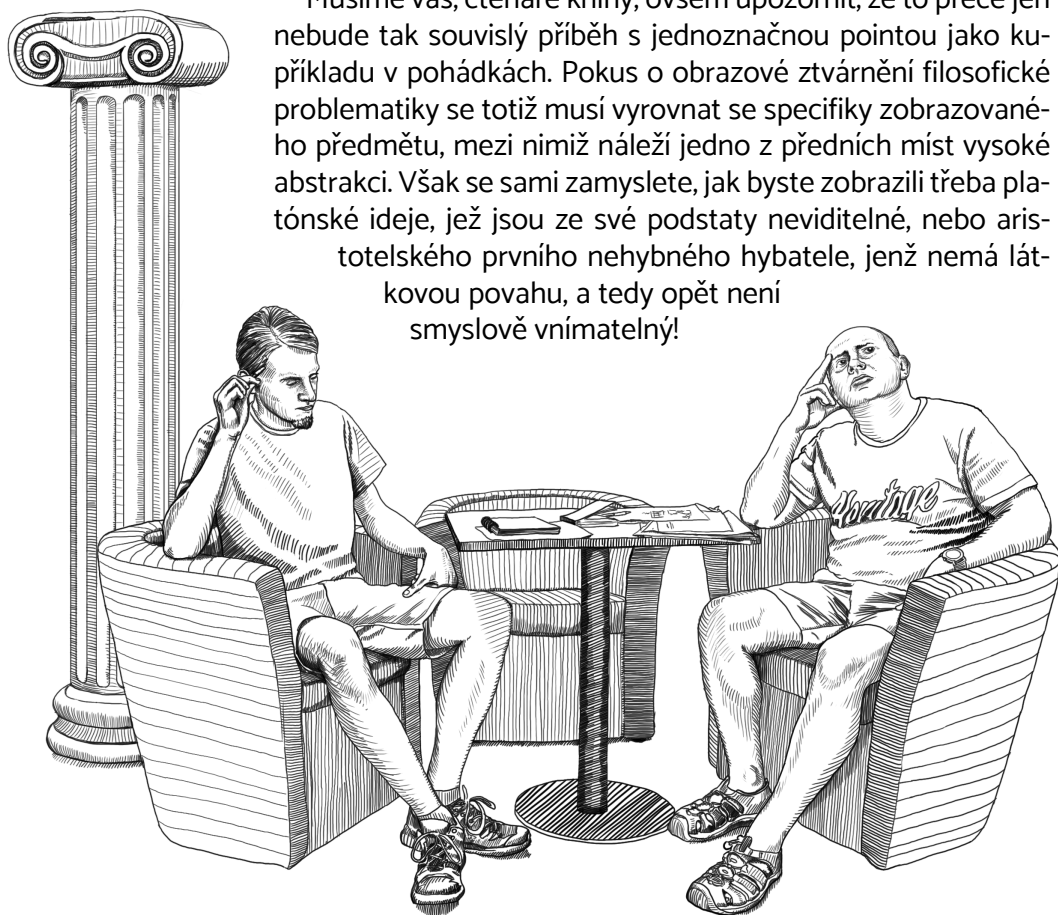
Úvodní slovo

Otevíráte netradiční knihu, knihu obrázkovou, jež není věnována ani entomologii, ani botanice či zoologii, ani žádné z jiných věd, jejichž vlastním předmětem je určitý druh viditelných věcí kolem nás. Naše kniha se naproti tomu zabývá nejstaršími dějinami evropské filosofie, které chce stručně představit právě pomocí obrázků.

Navzdory tomu si nenárokujeme prvenství či jedinečnost v oblasti filosoficko-umělecké tvorby, jako staršího kolegu naší knihy zmiňme aspoň *Existential Comics* (<http://existentialcomics.com/>), avšak tvrdíme, že naše kniha je specifická svým vznikem. Jeden z nás, Josef Petrželka, totiž v jednom ze svých kurzů nabízel studentům možnost získat kredity také formou obrazového ztvárnění zajímavých námětů z obsahu kurzu. A druhý z nás, Michal Peichl, nejenže tuto výzvu v kurzu naplnil, nýbrž také nabídl své tvůrčí schopnosti k další spolupráci, která k datu vzniku této knihy pokračuje už pátým rokem.

Během této doby vzniklo několik desítek obrázků, z nichž jsme do knihy vybrali ty, jež mají zřetelný filosofický obsah, a tedy i větší didaktický význam, a jež lze zároveň představit ve větších ucelených souborech, jejichž prostřednictvím chceme v knize vyprávět určité příběhy z dějin filosofie.

Musíme vás, čtenáře knihy, ovšem upozornit, že to přece jen nebude tak souvislý příběh s jednoznačnou pointou jako například v pohádkách. Pokus o obrazové ztvárnění filosofické problematiky se totiž musí vyrovnat se specifiky zobrazovaného předmětu, mezi nimiž náleží jedno z předních míst vysoké abstrakci. Však se sami zamyslete, jak byste zobrazili třeba plátónské ideje, jež jsou ze své podstaty neviditelné, nebo aristotelského prvního nehybného hybatele, jenž nemá látkovou povahu, a tedy opět není smyslově vnímatelný!

Tato skutečnost do jisté míry určovala volbu konkrétního motivu obrázku v daném filosofickém tématu – museli jsme volit takové náměty, jež lze obrazově ztvárnit, proto ne všechny obrázky přímo osvětlují podstatu nebo hlavní bod filosofického obsahu. Někdy jsme záměrně zvolili motiv dílčí, zato snadno přístupný kreslířské tvorbě. Ovšem o nejdůležitější filosofický obsah nepřijdete – v doprovodném výkladu k obrázkům se pokusíme i od těchto dílčích obrázkových motivů vést úvahu až k filosofickým motivům pro dané téma ústředním.

Ještě však činíme jednu výhradu. Protože je tak obtížné zobrazit některé abstraktní filosofické myšlenky, přepadalo nás občas pokušení sáhnout k určité karikatuře, metafoře či nadsázce. A přiznáváme, že takovému pokušení o odlehčené a zábavné ztvárnění jsme nejednou podlehli. Prosíme tedy čtenáře o shovívavost a pochopení pro takové obrázky. Věříme, že vás, čtenáře, nejenže nepohorší ani nezarmoutí, ale snad se nad nimi také trochu pobavíte. Můžeme vás ujistit, že doprovodný výklad opět uvede vše na pravou míru.

Výše jsme přislíbili obrázkové filosofické příběhy. Které to tedy budou? Delší a obecnější bude příběh o dějinách antické filosofie od počátku až po její symbolický konec – od Thaléta po Boéthia. V tomto příběhu jsou zařazeny obrázky různého charakteru – plně didaktické, ty zobrazující spíše okrajové či dílčí téma i ty odlehčené a zábavné. Jednotu příběhu proto musí zajistit doprovodný výklad. Následovat bude kratší, ale ucelenější a námětově sevřenější příběh vybraných Aristotelových spisů a v nich obsažených témat jeho filosofie s názvem „Aristotelés v kostkách“.

A jakým způsobem budeme naše filosofické příběhy vyprávět? Oba se budou skládat z dvojstránkových událostí. Na každé levé straně knihy najdete obrázek, na pravé straně pak výklad – a to vždy obsáhlejší výklad o filosofickém obsahu a kontextu (J. P.) a v prvním příběhu také stručnější výklad o tvůrčích postupech a nesnázích (M. P.). Všimněte si – tento dvojí výklad ukazuje, že v naší knize bylo třeba propojit dvě značně odlišné perspektivy.

Úvodní slovo k tvorbě obrázků

Filosofické problémy mnohdy není snadné zobrazit, vystihnout nebo o nich vůbec vizuálně uvažovat, a je tak velkou výzvou se o to pokusit. Zejména z tohoto důvodu se pokoušíme co nejvěrněji předvést zásadní myšlenky, jimiž se filosofové zabývali v období antiky.

Jak vůbec mohou vznikat ilustrace filosofických problémů? Obecně lze říci, že stejně jako u jiných ilustrací je třeba mít i zde jasný koncept a cíl a také nápady, které pomohou dosáhnout vzniku zamýšleného díla.

A nyní již k samotné tvorbě. Obrázky byly buď klasicky nakresleny tužkou na papír, nebo byly vyhotoveny v počítači pomocí grafického tabletu. Ruční náčrty vznikaly jako první, a ve většině případů podle fotografií osob, které představovaly antické hrdiny i obyčejné lidi. Jistě by se dalo namítnout, že ilustrace nepotřebují vycházet z fotografií. To je samozřejmě pravda, pokud se přikloníme k alespoň malé míře stylizace postav. Materiály pro naši knihu vznikaly několik let

a v průběhu této doby se jejich forma výrazně měnila. Ačkoliv byla tvorba na počátku spolupráce volná a forma obrázků nebyla ustálená či sjednocená, v rámci přípravy ilustrací do knihy se ukázalo, že zobrazované postavy jsou čím dál více realistické, a že je proto třeba dobře studovat anatomii a vycházet ze skutečných proporcí člověka. Bez předloh by bylo velmi obtížné ztvárnit lidská těla, ostatně figurální kresba je ve výtvarných kruzích samostatnou disciplínou.

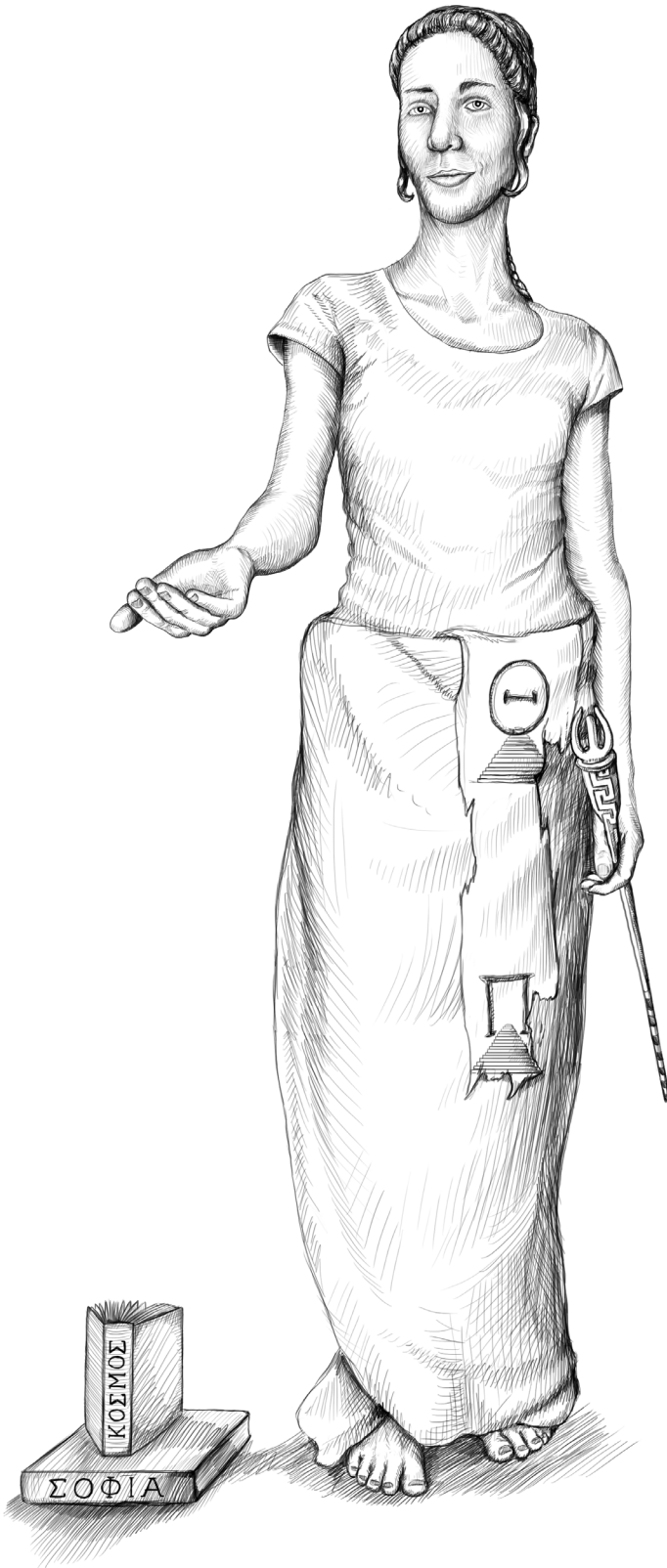
Jako modely pro fotografie M. P. využil spolubydlící, přátele, a pokud nebylo možné využít jiné osoby, pak musely tuto roli zastat fotografie sebe sama, pořízené samospouští.

Postup při tvorbě byl následující: základní náčrty prošly prvním kolem připomínek, v němž nejprve J. P. hodnotil, zda obrázek plně vystihuje zadanou myšlenku, případně zda je možné ho vylepšit co do formy či kompozice. Tyto připomínky pak M. P. zapracoval do obrázku. Tužkou kreslené obrázky byly překresleny rýsovacím černým fixem a původní linky byly vygumovány. Digitální obrázky tento krok nepotřebovaly a bylo možné je upravovat přímo. Ilustrace byly původně umístěny na *portál antické filosofie* (<https://www.phil.muni.cz/fil/antika/>), a až následně je M. P. začal upravovat kvůli knize, kterou právě držíte v ruce, ale i pro zkvalitnění studijního materiálu na *portálu*.

Klasické obrázky na papíru jsou spjaté zejména s prvními roky naší spolupráce. Postupem času vznikla většina obrázků digitálně. V počítači vytvořené obrázky mají ty výhody, že je lze snadno upravovat a že neztrácí kvalitu skenováním. V knize můžete snadno poznat oba typy obrázků, a to díky jemnosti linek. Digitální obrázky jsou mnohem jemnější. Pokud totiž malou ruční kresbu o rozměru cca patnáct centimetrů převedeme do kvalitní digitální podoby, prostor pro kresbu se náhle zvětší. Pro představu uvedeme následující příklad: vezměte papír o velikosti patnácti centimetrů a malujte na něj štětcem. Pokud poté vezmete papír o velikosti sto padesát centimetrů a budete se snažit stejným štětcem vytvořit podobný obrázek, budete muset udělat mnohem více tahu a v poměru k velikosti papíru se budou zdát jemnější než na malém papíru. Právě takový je rozdíl ve většině ručních kreseb vůči těm digitalizovaným. Je třeba, aby digitální kresby byly kvalitní a aby měly vysoké rozlišení, pak je totiž možné je použít i k tisku. Z tohoto důvodu M. P. většinu původních obrázků upravil digitální kresbou, čímž jsme dosáhli stejné kvality všech obrázků a zlepšení mnoha detailů. Některé ilustrace byly přepracovány od základu, i proto v knize jen výjimečně najdeme pouze čistě ručně tvořená díla.

Zcela samostatnou složkou obrázků jsou podoby filosofů, které byly čerpány z historických pramenů, jako jsou například sochy, obrazy, mince a jiná vyobrazení. Mnoho počítačově upravených obrázků má za úkol co nejvíce přiblížit filosofy jejich pravděpodobnému vzhledu, aby bylo možné je identifikovat. Oblečení postav také alespoň částečně vychází z dobové módy a reálií starého Řecka.

Aby byl soubor obrázků jednotný, byly tvořeny především černobílé kresby se šrafováním. Ke kurzům vznikly i barevné obrázky, jež se do knihy nedostaly, protože většinou plní roli hlaviček v kurzech J. P. nebo nenesou tak zásadní myšlenkový obsah, případně jsou příliš specifické.

ŽIVOT ANTICKÉ FILOSOFIE

V prvním a delším příběhu se pokusíme načrtnout – pochopitelně bez prokreslení detailů – životopis antické filosofie. Ano, abychom dostáli vlastnímu závazku a skutečně vám představili příběh, vyličíme vývoj filosofie, jako by to byl život dívky či ženy. Ostatně na samém konci příběhu se v takové podobě sama zjeví. A proto budeme hovořit o jejím zrození, jejích dětských hrách, sebeuvědomění, dospívání a stárnutí naplněném moudrostí.

Tato období jejího života budou představovat jednotliví myslitelé či konkrétní myslitelské počiny. Taková personifikace dějin filosofie může být provedena nanejvýš částečně, metaforicky a v nadsázce, to znamená, že ji naznačíme jen u některých obrázků, zatímco u ostatních budeme předpokládat, že spadají do životního období filosofie mezi dvěma takovými zmínkami. Čtenář, doufáme, takový postup pochopí a nebude soudit naši analogii příliš přísně.

Nyní ještě podáme úvodní představení naší hrdinky. Narodila se asi v šestém století před naším letopočtem a žila přinejmenším do pátého století letopočtu našeho a podle jednoho tehdejšího myslitele vypadala takto:

...zdálo se mi, že nade mnou stojí žena s velmi ctihodným obličejem, že jí planou oči a jsou pronikavější než oči obyčejného člověka. Její pleť byla živá a nesmírně svěží, ač žena byla tak letitá, že by ji nikdo naprosto nepovažoval za ženu naší doby. Postava byla vzrůstem dvojí: neboť brzy se omezovala na běžné lidské rozměry, brzy se zase zdálo, že se temenem hlavy dotýká oblohy. Kdykoli pozdvihla hlavu ještě výše, pronikala i samou oblohou a ztrácela se divákovu zraku.

Její roucho bylo z velmi tenkých vláken, jemné umělecké dílo, látka nezníčitelná. Jak jsem se potom dověděl přímo od ní, sama si je ručně utkala. Jeho zevnějšek, jak tomu bývá u zakouřených obrazů, halila nějaká, jakoby mlhová rouška zanedbané starožitnosti.

Na dolním okraji bylo vetkáno Π a na horním se četlo vetkané Θ. Na obě tato písmena byly v látce vyznačeny jakési stupně jakoby schody, po nichž se mohlo vystupovat zdola nahoru. Přece však potrhaly to roucho ruce nějakých násilníků, a každý si odnesl urvaných kousků, co mohl. V pravé ruce držela knížky a v levé ruce žezlo.